

TŐZSÉR ÁRPÁD

Kövületek*Naplójegyzetek 2001-ből*

1.

Ess kétségbe! Pusztulj!

Pozsony, 2001. szeptember 28. A kétségbeesés a rémült reménytelenség lelkiállapota – mondja a *Magyar értelmező kéziszótár*. Ne ess kétségbe!, mondjuk gyakran bánkódó barátainknak, ismerőseinknek. S valóban azt értjük alatta: Ne ess a rémült reménytelenség lelkiállapotába. De mikor kimondjuk, már tudjuk: többé-kevésbé hiábavaló a kérésünk. Aki kétségbeesik, annak nincs hatalmában nem kétségbeesni. A kétségbeesés jön, mint az Isten csapása, nem kérdezi: akarom-e, nem-e, hogy jöjjön. Kérésünk tehát inkább csak vigasztalás, mintsem gyakorlati értékű tanács. Éppen ezért az ellenkezőjét, azt, hogy „ess kétségbe!”, szinte sohasem mondjuk. Az sincs ugyanis hatalmunkban, hogy kétségbeessünk. De ha még lenne is: ki az a bolond, aki önként kétségbe akar esni? Vas István (a *III. Richárd* fordítója) Richárdról tételezi föl ezt a botorságot. A király által megöltek szellemei tizenegyszer mondják az elleneivel végső összecsapásra készülő gyilkos uralkodónak: „*Ess kétségbe! Pusztulj!*” A komikus, faramuci felszólítást egyszer is sok hallani, olvasni.

Szeptember 29. Délután találkozónk volt a Pozsonyi Casinóban, az Ifjú Szívek egykori tagjai találkoztak. Az Ifjú Szívek név nem „üdvhadsereget”, hanem népművészeti együttest takar. (Engem mindig irritált.) Az ének-, tánc- és zenekarból álló társulat 1955-ben alakult, de az igazi indulása tulajdonképpen az 1956-os magyar forradalomhoz kötődik. Az Ady-rajongó Fábry Zoltán az *Ifjú szívekben élek* c. verssel köszöntötte a csoport megalakulását, s a névadók ebből a versből vették a nevét. Számunkra, akkori főiskolások, egyetemisták számára afféle Cordelier-klub volt az együttes: itt dühöngtük ki jakobinus indulatainkat. Ebből a korszakomból való például a *Férfikor* c. versem, amelyet Koncsol Laci barátom később egy egész tanulmányban elemzett, és a szlovákiai magyarság *Marseillaise*-ének nevezett. Most elhűlve tapasztaltam, hogy az egykori Desmoulins-ek, Dantonok és Marat-k (és Charlotte Corday-k) megöregedtek, szürke, érdektelen vénemberekké, vénaszonyokká deresedtek, s a Cordelier-klub ma már kaszinó, ahol én végtelenül unom magamat. Valóban igaza volna Schopenhauernek: *Az ember élete ingaként leng a fájdalom és az unalom között?* Az öregeké mindenképpen. A Pozsonyi Casino egyébként valamikor a 19. században, a reformkorban alakult, 1944-ben megszűnt, s két éve, 1999-ben újraindult.

Október 12. Sajátos könyvkupacok az ablakpárkányomon, könyvespolcaim szabad helyein, íróasztalomon. Egy-egy irodalomtörténeti tanulmányom, kritikám, dolgozatom „kövületei“. Amit úgy kell érteni, hogy darabjaik a munkáim írása közben gyűltek halomba (vö.: felhasznált irodalom!), aztán úgy maradtak, „megkövültek“. Lustaságból nem teszem őket vissza a helyükre, de már meg is szoktam, hogy itt vagy ott vannak, kupacban állnak, így könnyebben megtalálom őket. Az előbb az egyik kupacban a *III. Richárdot* kerestem, meg akartam nézni, hogyan hívják a mezőt, ahol Richárd és Richmond hadai összecsaptak. Megnéztem. Sajnos, sehogyan sem hívják, csak így: a mező. Kár, mert így nem lehet emlegetni, nem idézhetem meg például úgy, ahogy a *birnami erdőt* vagy a *filippi csatateret*. Pedig a hely, ahol a Shakespeare-drámákban teljességgel atipikus dolog történik, megérdemelné, hogy néven tudjuk nevezni. Richard és Richmond csatamezején ugyanis a szellemek korábbi átka, jóslata nem teljesül be: Richard nem esik kétségbe. Sőt: „Mellében ezer szív ágaskodik“, s ő olyan derekasan vagdalkozik, „*embertelen csodákat tesz*“, hogy végül már szinte neki drukkolunk, s nem a „*taknyos*“ Richmondnak. S amikor országát kínálja egy lóért, akkor sem menekülni akar a lovon, hanem a lovasokkal lovas harcoként küzdeni tovább: „*Azt hiszem, hat Richmond van a mezőn, / Ma megölttem ötöt, mind őhelyette. / Lovat! Lovat! Országomat egy lóért!*“

Október 16. Ha egyszer buddhistává leszek, rálépek a nyolcrétű útra, s lesz egy kutyám, amely az Atma (világszellem) névre hallgat, s megünk ketten a Nibbanamba, a paradicsomba, ahol az akarat lángja végleg kialszik majd bennünk, akkor mindezt Krúdynam, Schopenhauernek és Ciorannak köszönhetem. „*Lenni vagy nem lenni... Sem egyik, sem másik... A halál csak műfajváltás; az ember megújul.*“ Ezt Cioran mondja. Meg ezt is: „*Kicsavarodott, zilált, fintorgó Megváltóhoz szoktunk, meg se tudjuk ízelelni az ókori istenek könnyedségét, vagy egy növényi boldogságba mélyült Buddha kimeríthetetlen mosolyát. A nirvána, ha belegondolunk, vajon nem a növényektől kölcsönözte fő titkát? A felszabaduláshoz csak úgy jutunk el, ha a miénkkel szöges ellentétben álló létezési formát fogadunk el mintaként.*“ (E. M. Cioran: *Egy kifulladás civilizációról*. Nagyvilág Kiadó, 1998.) S én elvben már elfogadtam az elmúlásom utáni növényi, sőt akár ásványi létet (bár nem egészen vagyok meggyőződve róla, hogy a kaktuszok és az yperitek nem épp úgy szenvednek, mint az emberek vagy az állatok: épp olyan intenzíven, csak számunkra érthetetlen nyelven), gyakorlatban azonban még mindig nem vagyok felkészülve a nirvánára. Még mindig nagyon sokat foglalkozom az akaratlan emberi kezdettel és véggel, s a közbeeső nagy és érthetetlen akarásokkal. Még mindig nagyon érdekel a születésem, amelyre nem emlékezhetem, s a halálom, amelyről semmit sem tudhatok. (Most még nem, utána pedig már nem.) S nem értem a születésem gyötrelmét (a „*páros kint*“, amelyet anyám és én, a születő csecsemő együtt éreztünk) és a halálunk borzalmát. Mért nem lehet sima ügy a műfajváltás, csendes-szép ünnep a születés és a halál? Mi a célja Istennek (a természetnek) az ember kétszeri (születés, halál) kegyetlen meggyötrésével? Mit akar ezzel üzenni a lét a létezőnek?

Október 17. Van Philip Roth *Sabbath színházában* egy jelenet: a bábjátékos az utcán játszik, alkalmi közönségnek. Egy arra haladó lánynak kigombolja a blúzát, kiveszi a mellét, s csavargatni kezdi a mellbimbóját. Úgy intézi, hogy mindez a játék,

az előadás részének tűnjön. A lány vihogva túri. – Nefrológusnál vagyok. A nővér fiatal és pokolian csinos. Vérvétel közben Pessoa-ról beszélgetünk. (Máskor másról, de mindig költészetéről: a nővér maga is ír verseket.) Azt mondja, a költők mind betegek, a vers maga a betegség. Nem is tudja, Pessoa hogyan élhetett hatvanhat évig komplett paranoiában. Ahogy a fecskendő és a vénám fölé hajlik, két telt melle csaknem kibuggyan a nyitott köpenyéből. Eszembe jut Sabbath. Története elmondása idején épp annyi idős, mint Pessoa volt a halála évében, s amennyi véletlenül én is éppen vagyok. A rettenetes nagy különbség köztünk (Sabbath és köztem), hogy Sabbath már rég kivette volna a föléje hajló nővér mellét, s szabad kezével javában csavargatná a mellbimbóját. S a nővér vihogva túrné. Viszont ha én tenném ugyanazt, engem felfofozna. Úgy tűnik, a nők mindig készen állnak a férfikéz és egyéb tagok fogadására, csak ezt maguknak sem merik bevallani. Sabbath, a fenomenális dumájával, megmagyarázhatatlan módon ehhez a „bevalláshoz”, az önfelfedéshez segíti őket hozzá. Ahhoz, hogy merjenek önmaguk lenni.

Október 29. A holnapi szemináriumom témája a *Margit-legenda*. Elég száraz, nehézkes szöveg, Margit csak külsőségekben él, belső élete nincs. Kuriózumok hozzá: Margitot hét-nyolcesztendőskorában egy lengyel herceghez, tizenkét éves korában a cseh Ottokarhoz akarják feleségül adni. Figyelemreméltó a gyermek-királylány tudatossága és elszántsága. Olimpiádisz szorornak így panaszkodik: „*Annyira báthatnak engemet az én szüleim ez házassággal, hogy elmetszem én magamnak az én orromat, ajkammal öszve.*” Más: a legenda a gyermek Margitot is következetesen „Margit asszon”-ozza. Az eredeti alán, osszét „akszin” (úrnő) tehát a 14. században már alakilag „asszon”, de jelentésében még mindig „úrnő”, magas rangú asszony (vagy lány). Más: feltette-e már valaki vajon a kérdést: miért csak 1943-ban avatták a szomorú sorsú királylányt szentté? Korábban bátyja, V. István, aztán Károly Róbert, Mátyás király és II. Ferdinánd sürgették a szentté avatását, sikertelenül. A középkorban s később is a „szent” cím, a vallásos tartalmán túl, olyasmi lehetett, mint ma a Nobel-díj: annál tekintélyesebb a nemzet, minél több a Nobel-díjasa. De: valószínűleg annál több a szentje egy-egy királyságnak, minél nagyobb a tekintélye. Az Árpád-házi királyok Magyarországnak a tekintélyéhez, hatalmához eszerint már Mátyás birodalmának a tekintélye, hatalma sem volt fogható. Talány (vagy nem is annyira talány?), hogy miért éppen a csonka (de éppen növekedésnek induló) Magyarország vívta ki (1943-ban!) azt, amit Mátyás Magyarországnak sem sikerült. S végül: találomra belelapozok Kodolányi *Boldog Margitjába*: *Benedicta* (a szó jelentése: áldott) novicia ekkép vall Margitnak: „*Nagy bűnös vagyok, leánykám... Imádj értem, árváért... Sönki sincs, aki szeressön...*”. Elfutja szemem a könny. Nem a könnyes-szép jelenet, hanem az élő, szívként dobogó, ódon nyelv miatt. Kodolányi azt ad Margitnak, amit a Margit-legenda szerzője nem adott: nyelvet és lelket. Kodolányi nyelvi és lélekábrázoló ereje talán ebben a regényében a legmarkánsabb, s egyben a legtorokszorítóbb. Boldog Margit nyelve itt ősanyáink nyelve, lelke történelmi földünk és egünk lelke. A könyvet együtt kell olvasni a legendával.

November 3. A rádióban az Amerikából hazalátogató Wahorn András beszél: Ha Amerikában vagy, nagy a baj, mert onnan már nincs tovább. Jobb, ha bizonyos

dolgokat nem érsz el, akkor legalább még vágyakozhatsz. Ugyancsak a rádióban, Réz Pál: Malraux könyvében, *Az ember sorsában* van egy jelenet: egy főúr lóháton temeteti el magát. A francia író ezt a *Beszterce ostromából* koppintotta. – Réz ki-nyomozta, hogy egy Trnova nevű főúr volt a közvetítő. Ki lehetett ez a Trnova? Ilyen névvel nem valószínű, hogy főúr volt, inkább lehetett „főasszony”. Csehországban, Boszniában és Horvátországban van rengeteg Trnov és Trnova helynév. Szlovákiában csak Trnovec van, az is csinált név: a magyar „Tornóc”-ból van viszakövetkeztetve.

November 5. Álmos vagyok és hallgató, révedezem az újra induló *Kultúrny život* (Kulturális Élet, szlovák irodalmi lap) számára írt interjúm fölött. A hold még fent van, egész éjszaka írtam, írásomat déli tizenkettőig várja a szerkesztő. Ennek a lapnak 1968-ban és előtte körülbelül olyan forradalmi szerepe és jelentősége volt Pozsonyban, mint 1956-ban az *Irodalmi Újságnak* Budapesten. Később megszűnt, s a szlovák liberálisok irodalmi lapjaként többször újraindult. 1989-ben *Literárny týždenník* (Irodalmi Hetilap) címmel éledt meg a porából, abba is interjút kértek tőlem, s az interjú megjelenése után Vladimír Mináč, az akkor még javában élő, viruló jeles szlovák író és Matica-elnök azzal állított meg az írók klubjában, hogy „Boha vám” (az istenit magának), harminc éve sétálgatunk itt egymás mellett, s még csak nem is sejtettem, hogy maga ilyen okos ember!, s erre én úgy éreztem, végem!, oda a szabadságom, oda a fesztelenségem, ezek után Mináčnak én már csak zseniálisakat mondhatok. Most is valami hasonlót érzek: feleslegesen leplezem le magamat szlovák barátaim előtt, s csinállok magamnak olyan ketrecet (ezt, azt állítva magamról), amelynek elsősorban majd magam látom kárát. Ide a bököti!: senkinek nem adok több interjút. De hát mi a különbség az interjú és mondjuk a napló között? Az egyik váltó, a másik kötelezvény. S a váltó talán hosszabb lejáratú. Azt majd az utókor váltja be. Ha majd lesz az életműben megfelelő fedezete. – Nagyokat ásítok, de azért el kell mondjam, kellemes ez a fáradtság, s tulajdonképpen „*Felhő valék, már süt a nap. / Derűs vagyok és hallgató*” (József Attila), s még inkább: „*A holdban egy hal úszik / A víz egy órát aluszik / a fényes tenger százat is*” (Lorca) – szóval most tulajdonképpen száz órát alvó fényes tenger szeretnék lenni.

November 17. Az újabb benzintöltő állomások toalettjei nem sokban emlékeztetnek a régi benzinkutak illemhelyeire: sterilek, mint az orvosi rendelők. A vizeldék kagylóiban kristálytisza víz csobog, fölöttük nem a puszta fal, hanem, láss csodát!, tükörszerű fémlap (benne beépítve fotoelektronikus érzékelők) – mintha víztükör volna a falon, kész Narkisszosz-forrás, a kisdolgát végző Nárcisz gyönyörködhet saját magában, férfiasságában, becézgetheti vesszejét, szeretgetheti önmaga képét. Csoda-e, ha a homokosok a nyilvános vécékből éppen átköltözőben vannak a benzinkutak környékére?! Ezen nem csodálkozom, de azon igen, hogy a feministák még nem irigyelték el a férfitoalettek ezen fémlapjait, s nem követelnek a női mosdókba is ilyen kagylótükröket, hogy ők is gyönyörködhessenek magukban vizelés közben. Persze, nehezen tudom elképzelni azt a periszkópszerű tükkörrendszert, amely a vizelő nőt alulról mutatná. Hacsak a Narkisszeiák is nem félig állva tennék a dolgukat. Ahogy falun nagyanyáink még nemrégén tették. De néhány évtizede még Kazahsztánban is volt hasonló élményem. A szálláshelyünk

férfivécéje deszkafallal volt elrekesztve a női vécétől, a falon nagy repedés. Nagydolgom végzése közben hirtelen olyanfajta surrogást hallottam a túloldalon, a fejem közvetlen közelében, mintha a vízcsapot egyetlen erőteljes mozdulattal teljesen kinyitnék. Ösztönszerűen elkaptam a fejemet, s hátranéztem. Bár ne tettem volna, mert egy kövér kazah nőt pillantottam meg, amint félig álló helyzetben, kicsit előre hajolva, felém mereszti irdatlan csupasz fenekét, s a két szétterpesztett combja közül, valami leírhatatlan alakú vízköpőből, hatalmas sugárban ömlik a pisa.

November 18. A tegnapi bejegyzésemen mulatok és gondolkodom. Narkisszoszról általában csak annyit tudunk, hogy gyönyörű ifjú volt, aki beleszeretett önmaga tükörképébe. De az eredeti monda jelentése ennél sokkal bonyolultabb, gazdagabb. Teiresziász azt jövendöli a születő Narkisszosznak, hogy hosszú életű lesz, de csak akkor, ha sohasem ismeri meg önmagát. Narkisszosz egy forrás tükreben magára ismer, s beleszeret a saját képébe, de szerelme természetszerűen sohasem teljesülhet be. A boldogtalan ifjú furcsa szerelmi bánatában tört dőf a szívébe. Nem lett hosszú életű. Íme, a férfi sorsa dióhéjban: ellentétben a nővel, szinte mániákusan tör az önmegismerésre, de ha megszerzi, nem tudja elviselni az igazságot. S most ugorjunk egy nagyot: újabb irodalmunknak szinte minden férfihőse Narkisszosz, valamennyit pusztító önmegismerési kényszer hajítja. Egyetlen példa a sok helyett: Nádas Péter. Hőseinek férfiak iránt, s önmaguk, saját testiségük iránt érzett szerelme is csak ennek az emésztő önmegismerésnek a része. Mégis volna hát valamiféle filozófiája a férfivizeldék kagylótükreinek?

2.

A kifordított ember

Budapest, 2001. november 24. Benczúr Szálló. Reggel 7 óra. Madárfütytre ébredék. Kint csontropogató a hideg, a hőmérőkben biztosan jóval nulla alatt van a higanyszál. Tegnap egészen összefagytam, most meg madárfütyty? Ráadásul, ha jól hallom, rigó. Biztosan tévében vagy rádióban fütyül valahol. Feltápázkodom, kinézek az ablakon: a fák még zöldek, de itt-ott már deret is látok rajtuk. Az egyik egy bolond feketerigó dalol, torkaszakadtából. Nekem is mindjárt jobb a kedvem. Idefelé Mács Jóskaival meg Cselényi Lacival vonatoztam. Hatalmasakat röhögtünk. Magunkon, az öregségünkön. Ma, valahol a Duna-parton írószövetségi közgyűlés, a Vigadót kell keresnünk.

Benczúr Szálló, november 25. Megint madárfütyty ébreszt. A változatosság kedvéért most egy széncinke akar valamit közölni velem. Benéz az ablakon, kíváncsian forgatja a fejét, figyelek-e rá. Nem nagyon lehet elégedett a látottakkal, elrepiül. Én sem vagyok olyan jajde elégedett a tegnapi látottakkal, tapasztaltakkal meg saját magammal sem. Szilágyi Pistának a Vigadó előtt azt mondtam, hogy a *Kő hull apadó kútba* állandó témája a szemináriumomnak, s mindjárt utána, mosolyogva: Olyan a regény, mint az állatorvos lova, az emberi egzisztencia minden betegsége

benne van. – Micsoda fogalomzavar! Hisz az állatorvos lovát akkor szoktuk emlegetni, ha rossz véleménnyel vagyunk valamiről. De nem is annyira Pista arcán, mint inkább a mellette álló Ács Margit arcán láttam, hogy kapitális marhaságot mondtam. A közgyűlést Pomogáts Béla, Szakonyi Károly és Kiss Gy. Csaba vezette, időnként úgy éreztem, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának a gyűlésén ülök, sok volt a rögtönzés, kevés a felkészült beszéd, a kifejtett gondolat. Bizonyos plebejus dühöket éreztem a felszólalókban (például Lászlóffy Aladár és Döbrentei Kornél hozzászólásában), de a plebejus indulatok itt még mindig az urbánus-népi (azaz rejtve vagy kevésbé rejtve a zsidó-magyar) szembenállás megfogalmazásában jutnak kifejezésre, s ez a tudásalapú társadalomban bizony már anakronisztikus és unalmas. Érdekesebbek voltak a személyes találkozások: Pécsi Györgyi azt újságot, valószínűleg megszűnik a *Könyvpiac*, a szavazólapot Dobos Laci tollával és Lázár Ervin hátán töltöttem ki, mondván, hogy az én szavazatom így három vokstól ér (most is a Dobos tollával írok, nálam maradt), Temesi Ferivel egykori gyönyörű pozsonyi hőesésekre emlékeztünk, Csaplár Vilmos rábólintott a kérdésemre: valóban ő írta le valahol, hogy „*hogyan lehetnének nagy írónk, ha nincsenek nagy olvasónk*”, Aczél Gézát meghívtam Pozsonyba, *Alföld*-bemutatóra stb., stb., stb. Szerettem volna itt találkozni Esterházy Péterrel is, Oravecz Imrével is, Nádas Péterrel is, Tóth Krisztinával is, de egyik sem volt ott, mintha szakadóban lenne az írói társadalom, mintha máris két vagy három írószövetség létezne. – Befejezem, 9, 28-kor indul a vonatunk hazafelé. Valahogy megint elegendő lett Budapestből.

Pozsony, 2001. november 27. Könyvbemutató a Csemadok székházában. Abban a patinás épületben, amelyikben a két háború között a pozsonyi szabadkőműves páholy székelte. Most az én legújabb verskötetem, a *Finnegan halála* bemutatójára jött össze a helyi magyarság. A könyvről magáról annyit: a világ végéről fantáziálni komolytalan dolog, de az „emberiség végnapjainak” látomása ma már nem csak Karl Kraus dühödt nyelvkritikája nyelvén érvényes, közel került az hozzánk bizony a komoly tudósok meteorológiájában is. Az emberi lényeg, az élet akarása van kimerülőben, s ez az érzés úgy ráng, harangoz az idegeinkben, mint az állatokéban a közelgő földrengés. Tim Finnegan, a mondabeli írókőműves egy Joyce-regény hőseként támad föl, s tulajdonképpen az egész mű az „örök visszatérés” mítosza, az én Finnegan Timótom, aki szintén kőműves és a narrátorom nagybácsija, úgy hal meg, hogy soha többé nem tér vissza: függőnnyel kötelére akasztja föl magát a d.-i félig kész templom tornyában. Iszonyatosan megnyúlt teste napokig harangoz, míg végül valaki le meri vágni. A többi a könyvről Grendel Lajos mondta el. Ő volt az előadó és az est házigazdája. A nekem mint szerzőnek feltett kérdéseire válaszoltam a fentiek értelmében. S a beszélgetés valószínűleg jól sikerült, mert a szünetben az elrohanó Cselényi azt sziszegte-sisteregte felém: Ti csak jól elszórakoztatok Grendellel, a közönség meg unatkozott! – Dicsérjen meg téged Cselényi! Ha valakit ő megdicsér, abban nincs köszönet, jobb, ha bírál, akkor biztos lehets benne, hogy azonos voltál önmagaddal. Telt ház volt, hálistennek, első-, másod- és harmadéve-seim szinte hiánytalanul ott voltak, de felnőttek is voltak szép számmal. S beleszólt az irodalmi estembe a politika is: mielőtt elkezdődött a műsorunk, felállt egy bajszos Nemtudomki, s elmondta, hogy a mi fellépésünk után képviselőbemutató lesz (választások előtt vagyunk!), s mivel a politika is van olyan fontos, mint az

irodalom, kéri a tisztelt közönséget, a könyvbemutató után is maradjanak helyükön. A tisztelt közönségnek azonban a politika és irodalom viszonyát illetően feltehetően más volt a véleménye, mert a mi jelenésünk végeztével szinte mindenki elvonult. Néhányan besorakoztunk a könyvesboltba (a Magyar Könyvesbolt is ide, a Csemadokba szorult a Mihálykapu utcai elegáns épületéből, egyetlen sötét helyiségbe), hogy most pedig következik a dedikálás gyönyörűsége misztériuma. Írd és mondd: tizenegy darab *Finnegant* dedikáltam, s az eladók szerint ez itt már szép szám. A könyves csárda egyik asztalánál Szabó Rezső (egykori Csemadok országos főtítkárs, s a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke), valamint Mács Jóska és Duba Gyula író-betyárok búsultak csurgó bajússzal, bele a poharukba. Mit tehettem, közjük ültem búsulni.

December 1. A *Kortárs* novemberi számában Czeizel Endre Kassák Lajos családfájáról és betegségeiről ír. És sok minden másról is. Arról például, hogy „*Származásból adódóan Kassák Lajosnak erősen tótos volt a kiejtése*”. Én hallottam az idős Kassákot beszélni a rádióban, semmi „tótosat” nem észleltem rajta. Lehet, hogy fiatalabb korában valóban feltűnőek voltak az illabiális „a” hangjai („*Urám, mágá költő*”, mondta állítólag a fiatal Vas Istvánnak), de később ezt levetkőzte, elhagyta. S ha nem hagyta volna is el, miért lenne „tótos” az ajakkerekítés nélkül képzett „a”? Ilyen alapon tótosan beszél az egész palócság, az egész Mátyusföld és Csallóköz. Kassák feltehetően nem az apjától tanult magyarul (aki valóban született „tót” volt és gyengén beszélt magyarul), hanem az anyjától, Istenes Erzsébettől, aki viszont nem is tudott „tótul”. Kassák kezdetben úgy ejtette a szót, ahogy az érsekújvári magyarok ma is ejtik: északnyugati (palóc) nyelvjárásban, később azonban (tanúsíthatom) a magyar irodalmi nyelvet beszélte. Vas István írta le róla talán először, hogy „tótosan beszél”, de tudjuk, hogy neki mennyire begyében volt Kassák. Nem értem, miért mondja utána Vasnak ezt a gonoszkodó minősítést Czeizel 2001-ben, ráadásul olyan fogalmazásban, amelyből az következik, hogy az érsekújvári költő azért beszélt „tótosan”, mert az apja „tót” volt. – Egyébként a költő családfájáról Czeizel nem sok újat mond, annál inkább felfigyeltem egy más jellegű közlésére. Azt mondja, a „galtoni számítás” (Francis Galton humángenetikusról van szó) alapján pontosan meg lehetett volna előre jósolni a költő halálának évét: „*Édesanyjának nyolcvankilenc, édesapjának hatvanhat év adatott (az életkor kiszámításakor a születési év a meghatározó), így ő – a galtoni számítás alapján – nyolcvan és fél évet remélhetett. S valóban nyolcvan és fél évig (nyolcvan év és négy hónapig) élt*”. Nem tudom egészen pontosan, hogyan működik a „galtoni számítás”, csak következtetek, hogy a szülők életkorának a középarányosához három évet kell adni. S ha így van, akkor nekem hatvanhét év „adatott” (apám hatvankét évet, anyám hatvanhatot élt), tehát 2002-ben agyó, földi élet! S ma 2001-et írunk. Nem valami vigasztaló perspektíva. Erősen reménykedem viszont, hogy Francis Galton nem volt komoly tudós, csak sarlatán.

December 3. Fura ügy ez az ún. személyi adatvédelem. Ha vallásom, nemzeti-ségem, sőt lassan már nemem is magánügy és személyi adatvédelem alá esik, akkor ez valami olyasmi, hogy az ember teljes inkognitóban (azaz ismeretlenül) akar élni. De mire jó ez a nagy titkolózás? Nem volt elégünk belőle a szocializmusban?! Akkor persze fordított inkognitóban éltünk: a hivatalok és a mindenható „pártunk és

kormányunk” minden tudhatót tudott rólunk, de ezzel csak arra készítetett bennünket, hogy a „belügyeinkről”, álmainkról, gondolatainkról, szorongásainkról, szenvedélyeinkről, szerelmeinkről annál mélyebben hallgassunk. Az adatvédelemmel és az internettel ez pontosan a visszájára fordult. Földényi F. László, azt hiszem, *A tágra nyílt szem* c. könyvében ír a kifordított emberről, akinek az internet közvetítésével az intimitása válik nyilvánossá, a nyilvánosság pedig kiszorítja az énjét. Én ezt a látteleletet úgy módosítanám, hogy kiürül a személyisége. Az internet világában megtalálja a tökéletes inkognitót, ott valóban név, vallás, nemzetiség és nem nélkül lehet jelen, azaz üresen, beazonosíthatatlanul élhet. Sez az üres énú Frankenstein aztán az internet virtuális terében, kötelezettségek nélkül, szabadon garázdálkodik, s megszokva, hogy belső életének nincs külső következménye, szabadjára engedi magában az emberi fajzatot (à la Sabbath), s végül a valóságos életében, a mindennapjaiban is a legszörnyűbb dolgokra képes.

December 5. A pódiumon Jürgen Habermas. A tudós a német tanszékünk meghívására látogatott el karunkra. Hetvenkét éves, galambósz, de a haja még sűrű. Előadásának a címe: *Miért kell Európának alkotmány?* Hát miért is? Habermas szerint azért, hogy legalább jogilag egyben maradjon, ami erkölcsileg és kulturálisan valahogy nem akar összeállni. Bennem pedig az előadás közben az a paradoxon világosodik meg, hogy az Európai Unió, Európa „totalitarizmusa” (globalizmusa) pontosan a totalitarizmusokat (főleg az ész totalitarizmusát, a felvilágosodott racionalizmust) zsigerből elutasító posztmodern ideológia győzelmének idején született meg. Nem kétséges, hogy egy német és francia post-aufklärung és post-lumières következményeként. Post-aufklärista, a „modernitás” feltétlen híve Habermas is, korábban marxista szociológus, politikai gondolkodó, ma a „kommunikáció vértelen forradalmának” a híve. Ennek a forradalomnak az eredménye, mondja, a kelet-európai rendszerváltás, s ezt a kommunikációt kell az európai alkotmány alappillérvé is megtenni. Habermas tehát ma is forradalmárnak tartja magát, a posztmodernet pedig konzervatívoknak látja. Az ún. fiatal konzervatívok (Bataille, Foucault, Derrida) a szubjektivizmus nevében ítélik el a modernizmust, a neokonzervatívok (Wittgenstein, Gottfried Benn) a természet integritása s az örök körforgás nevében teszik ugyanazt, mondja. Szerintem maga Habermas is konzervatív: valamiféle konzervatív avantgardista. Ami nem is hangzik olyan rosszul, sokszor érzem én magamat is valami hasonlónak, csak az zavar benne (mármint Habermasban), ami a posztmodernekben is: ő is külön entitásként kezeli az észet és a természetet. (Például a buddhizmus nem választja el radikálisan a kettőt. Én sem.)

December 11. Leesett az első hó, a Dunajban vettem egy pár bakancsot. Az áruházzal legfelső emeletéről úgy néztem le az Irgalmasok templomára, a behavazott tetőkre, mintha egy idegen várost láttam volna. Ha hó alatt van Pozsony, mindjárt látom a múltját is, s ez a kettős látás teszi ilyenkor idegenné. Az Irgalmasok kolostora előtt valamikor díszkút és a koronázások idején díszemelvény állott (a kutat a múlt század ötvenes éveiben temették be, rombolták le, én még láttam épségben), az emelvényen az új király letette esküjét. (A teret egy időben Eskü térnek is nevezték.) I. Ferenc a negyedik feleségének, a nála évtizedekkel fiatalabb Karolina Augusztának kedveskedve építtette a kutat, akkor, amikor Karolinát királynévá

koronázták, tehát 1825-ben. Nem sokkal korábban a király kénytelen volt összehívni a magyar országgyűlést, s ezt vereséggént élte meg. Magát fiatal feleséggel, s a fiatal feleséget díszkúttal vigasztalta. (Ő ekkor már 57 éves vénember.)

December 23. Az írószövetségi közgyűlésen 150 szavazattal szavaztak be a választmányba, de az ötven tagú választmányban már csak 15 jó emberem akadt (enynyi szavazatot kaptam), s ez már nem volt elég ahhoz, hogy elnökségi tag is legyek. Hála istennek, mondhatnám, s mondom is, nem vágyom elnökségekbe, de ez a szavazódsdi híven tükrözi a magyar irodalmi díjak megszavazásának a mechanizmusát is. Mikor a Kossuth-díj javaslatai születnek, az én esetemben akkor is ez lehet az arány, ötvenből tizenötön szavaznak rám, nem leszek hát egyharmad Kossuth-díjas. De mit nekem a Kossuth-díj szegényes millióskaí, mikor valahol, ésazonk már talán a Nobel-díjam medálját fényezik: az előbb felhívott Stockholmból Mervel Ferenc, az ott élő költő és műfordító, s elűjságolta, hogy néhány „remekműgyanús” versemet a kitűnő Tomas Tranströmer segítségével svédre fordította, s a fordítások a *Horisont* c. lapban fognak megjelenni. Most már csak abban reménykedem, de nagyon, hogy ezt a bizonyos *Horisontot* a Svéd Királyi Akadémia tagjai is olvassák.

December 30. Ballagok lefelé, a Mihálykaputól a Nagyposta irányában. Lejt a járda, mint a boulevard Saint-Michel és a rue Cujas sarkán, vigyázva kell lépni, hull a hó, csúszik az út. A rádióban voltam, ahol az óévet búcsúztatandó arról beszéltem, hogy nyugaton, az eszméletlen gyorsaságra kapcsoló digitális világkapitalizmusban újabb az ún. Down-Shifting, a „lassítás” elve divatozik, de ismerve a mi világunk, a közép- és kelet-európai társadalmak természetét, úgy vélem, mi ehhez a „lassító kapitalizmushoz” már csak teljesen kifulladás, tüdőtagulással és szív-elégtelenséggel küzdve érünk el. Ahogy a Nagyposta előtt lépegetek, óvatosan kezezem a lábamnak a biztonságos helyeket, s az autók is valóságosan lassan és hangtalanul úsznak valahol, a hófüggöny mögött, az a véleményem, hogy nincs a télnél és a hóesésnél hatásosabb lassító szer. Lelassulnak a reflexek, elnyugszik az aritmiás szív, elnyugszanak az indulatok, a gyűlölködések, s egyszeriben szeretettel, megértéssel gondolunk a körülöttünk hasonló lassúsággal „poroszkáló” lét-társainkra. Csak hát: lehet-e a hóban poroszkálni? Igen, igen, a porhóban feltétlen. S ha közben még Tóth Krisztina most megjelent *Porhó* című kötetének az *Anyegin* gyönyörűségeit idéző elégiái és porhavai is eszünkbe jutnak, akkor a túl bonyolult *ittléti*nk is átlátjuk ott.

Porhó
Urám, mágá költő
A kifordított ember
A víz egy órát aluszik
Ha Amerikában vagy, nagy a baj
Margit akszin